7.10.2024

Sosiaali- ja terveysvaliokunta
Eduskunta

Asia: HE 70/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain muuttamisesta

Viite: Vanhusasiavaltuutetun kirjallinen asiantuntijalausunto

Vanhusasiavaltuutettu kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa lausuntopyynnöstä hallituksen esitykseen laiksi hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain muuttamisesta. Vanhusasiavaltuutetun lakisääteinen tehtävä on seurata ja arvioida lainsäädäntöä ja päätöksentekoa ikääntyneiden aseman ja oikeuksien näkökulmasta.

Laissa ehdotetaan säädettäväksi siitä, milloin tehtävämuutoksista erilliset asiakasmaksuihin säädettävät muutokset otettaisiin rahoituksessa etukäteen huomioon niiden voimaantulovuodesta lukien. Tällaisia muutoksia olisivat asiakasmaksuja koskevassa sääntelyssä asiakasmaksujen tasoon, perusteisiin tai maksullisuuden alaan tehtävät muutokset, joiden vaikutus rahoitukseen voidaan etukäteen arvioida ja ottaa huomioon hyvinvointialueiden rahoituksen turvaavalla tavalla. Rahoituksen jälkikäteistarkistusta muutettaisiin rahoitusmallin kannustavuuden lisäämiseksi siten, että hyvinvointialueilla olisi jälkikäteistarkistuksessa omavastuuosuus, jolta osin toteutuneiden ja laskennallisten kustannusten erotusta ei otettaisi rahoituksessa huomioon.

Vanhusasiavaltuutetun näkemys on, että hyvinvointialueilla on jatkossakin oltava mahdollisuus periä matalampia asiakasmaksuja sekä alentaa sekä jättää perimättä asiakasmaksuja yksilöllisen harkinnan mukaan, ilman siitä koituvia sanktioita. Vanhusasiavaltuutettu huomauttaa, että asiakasmaksut estävät osaltaan pienituloisten palveluihin hakeutumista. Taloudellisen niukkuuden vuoksi moni ikääntynyt jättää hakeutumatta välttämättömäänkin hoitoon. Tämä on merkittävä ongelma, koska matalassa sosioekonomisessa asemassa olevien sairastavuus on jo muutenkin suurempaa. Pienituloisilla iäkkäillä on harvoin mahdollisuutta parantaa toimeentuloaan.

Vanhusasiavaltuutettu, PL 24 Valtioneuvosto
puhelin: 029 566 6900
Sähköposti: vanhusasia@oikeus.fi
www.vanhusasia.fi

Vanhusasiavaltuutettu on tuonut esille kertomuksessaan eduskunnalle 2024, miten iäkkäiden kohdalla pienituloisuus ja siihen kietoutuvat muut ongelmat haittaavat monen mahdollisuuksia tulla toimeen tuloillaan ja huolehtia omasta terveydestään. Toimintakyvyn ongelmat, sairaudet ja näistä seuraavat sairauskulut, kuten asiakasmaksut, kuormittavat monen pienituloisen taloutta niin paljon, että ruuasta tingitään ja sairauksien hoidosta saatetaan tulojen pienuuden vuoksi luopua kokonaan. Pienituloisuutta on eniten yli 80-vuotiailla, yksinasuvilla ja naisilla.

Vanhusasiavaltuutettu on kertomuksessaan eduskunnalle esittänyt ratkaisuehdotuksia ikääntyneiden välttämättömän toimeentulon varmistamiseksi. Yksi keskeinen ehdotus on, että **hyvinvointialueita olisi velvoitettava tiedottamaan asiakkaita ja potilaita sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen huojentamisen mahdollisuudesta tai niiden perimättä jättämisestä.**

Vanhusasiavaltuutettu on myös arvioinut lausunnossaan asiakasmaksujen korottamista koskevaan asetuksen muutokseen (VN/14348/2024) että nyt toteutettava asiakasmaksujen korotus tulee todennäköisesti lisäämään sekä toimeentulotuen tarvetta että velkaantumista ja asiakasmaksujen päätymistä maksuvaikeuksien vuoksi perintään ja ulosottoon. Päätös korottaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja vaikeuttaa pienituloisimpien, pitkäaikaissairaiden ja paljon palveluja tarvitsevien ikääntyneiden toimeentuloa sekä aiheuttaa muun tuen tarpeiden kasvua. Ikääntyneiden maksuhäiriöt ovat viime vuosina lisääntyneet ja erityisesti iäkkäiden naisten velkaantuminen ja ulosottovelat kasvaneet. SOSTE:n vuonna 2023 tehdyn selvityksen mukaan ulosottoon päätyy erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasmaksuja. Vaikka tulot olisivat hyvät, voi esimerkiksi viivästyskoroista tai suurien sairaalalaskujen osamaksuista syntyä jatkuvaa vajetta kuukausituloihin.

Hyvinvointialueen mahdollisuus alentaa asiakasmaksuja yksilöllisen tilanteen mukaan on tärkeä, ja tätä mahdollisuutta tulisi käyttää aina tarpeen vaatiessa. Vanhusasiavaltuutettu korostaa, että toimeentulotukea ei ole tarkoitettu käytettäväksi asiakasmaksujen kattamiseen. Asiakasmaksujen kohtuullistamisessa on havaittu alikäyttöä (Hetemaa ym. 2018), ja monikaan ei tiedä oikeudestaan asiakasmaksun alentamiseen. Mahdollisuudesta hakea asiakasmaksujen alentamista tulee kertoa palvelujen käyttäjille nykyistä

laajemmin. Lisäksi maksujen perimättä jättäminen olisi tehtävä nykyistä velvoittavammaksi, mikäli on selvää, että henkilöllä on suuria vaikeuksia selvitä asiakasmaksuistaan. Vanhusasiavaltuutettu myös esittää, että velvollisuutta omaan seurantaan asiakasmaksuihin liittyvien maksukattojen suhteen tulisi olla mahdollisimman vähän.

Vanhusasiavaltuutetun näkemys on, että tulevissa lakimuutoksissa on edistettävä hyvinvointialueiden velvoitetta alentaa asiakasmaksuja yksilöllisen tarpeen mukaan. On myös huolehdittava hyvinvointialueiden riittävästä rahoituksesta, jotta ne voivat tarjota jo perustuslain edellyttämät palvelut ikääntyneille asukkailleen. Rahoitusratkaisuissa on huomioitava, että väestön ikääntyminen seuraavina vuosina ja vuosikymmeninä kasvattaa väistämättä sosiaali- ja terveyspalveluiden tarvetta edelleen.

Helsingissä, 7.10.2024

Päivi Topo, vanhusasiavaltuutettu
Päivi Ahosola, erityisasiantuntija